

20 NĂM SAU LUẬT DOANH NGHIỆP 1999, KINH TẾ TƯ NHÂN TRƯỚC CƠ HỘI VÀ THÁCH THỨC MỚI

TS. Lê Đăng Doanh

Trường Đại học Thành Đông

Trong công cuộc Đổi Mới được khởi động từ Đại Hội VI, 1986, Việt Nam đã ban hành Luật Đầu tư nước ngoài ngày 29.12.1987 với hy vọng thu hút đầu tư nước ngoài để công nghiệp hóa, hiện đại hóa mà không bị tác động đến hệ thống chính trị. Ba năm sau, ngày 21.12.1990 Quốc Hội đã thông qua Luật Công ty và Luật Doanh nghiệp tư nhân, quy định Chủ tịch Tỉnh, Thành phố ký quyết định thành lập Công ty hay Doanh nghiệp tư nhân. Một điều tra của Viện Nghiên cứu Quản lý Kinh tế Trung Ương năm 1998-1999 cho thấy để thành lập Công ty theo thủ tục này, doanh nhân phải xin được 35 chữ ký và 32 con dấu trong thời gian bình quân 12 đến 36 tháng với chi phí “bôi trơn” khoảng từ 10 đến 30 triệu VNĐ (tương đương 2000 USD), một khoản tiền lớn thời đó. Có nữ Chủ tịch của một tỉnh tuyên bố hùng hồn, tự cho mình quyền quyết định đối với việc thành lập doanh nghiệp của công dân dựa trên nhận xét cá nhân, tôi đánh giá anh A tốt thì tôi ký cho thành lập, tôi thấy chị B chưa tốt, tôi không ký mà không hề có quy định pháp luật nào, tiêu chí nào cho phép Chủ tịch tỉnh xếp loại công dân tốt hay xấu. Phó

Chủ tịch UBND Thủ đô Hà Nội phải triệu tập tất cả các cán bộ liên quan từ Phường, Quận đến Giám đốc Sở có liên quan đến hợp, xét từng hồ sơ, mỗi tuần duyệt được 2 đến 4 hồ sơ thành lập doanh nghiệp vì e ngại bị chụp mũ là: “mất lập trường”, “ủng hộ tư nhân”. Trong 9 năm có 43.000 doanh nghiệp tư nhân được thành lập là một tiến bộ so với trước đây, song quá khiêm tốn đối với yêu cầu phát triển của đất nước.

Quá trình xét duyệt Luật Doanh nghiệp 1999 rất căng thẳng và khó khăn, không ít đại biểu còn xa lạ với các khái niệm như “cổ phần”, “cổ tức”. Sau một tuần thảo luận từng câu, từng chữ, biểu quyết thông qua từng điều, từng chương với 266 ý kiến phát biểu tranh luận trên Hội trường và 288 ý kiến phát biểu ở các Đoàn đại biểu, Luật Doanh nghiệp đã được thông qua theo đa số.

Điều 6 của Luật bãi bỏ quyền quyết định của Chủ tịch tỉnh, thành phố về thành lập doanh nghiệp, khẳng định công dân có quyền đăng ký thành lập doanh nghiệp và kinh doanh các ngành nghề mà pháp luật không cấm, chỉ quy định những đối tượng

không được quyền thành lập và quản lý doanh nghiệp. Đó là bước tiến quan trọng thực hiện quyền tự do kinh doanh của công dân được xác định trong Hiến pháp.

Phát huy tinh thần tự chịu trách nhiệm và cải cách, Luật đã bãi bỏ yêu cầu tất cả các doanh nghiệp phải có vốn pháp định trong Luật 1990 mà chỉ yêu cầu vốn pháp định đối với những ngành nghề nhất định như ngân hàng, bảo hiểm. Một đổi mới quan trọng là Luật đã chuyển từ “tiền kiểm” tức là kiểm tra ngay từ khâu thành lập sang “hậu kiểm” là kiểm tra doanh nghiệp sau khi được thành lập. Điều 12 của Luật quy định người thành lập doanh nghiệp phải chịu trách nhiệm về tính chính xác và trung thực của nội dung hồ sơ đăng ký thành lập doanh nghiệp, “cơ quan đăng ký chỉ chịu trách nhiệm về tính hợp lệ của hồ sơ” và “cơ quan đăng ký kinh doanh không có quyền yêu cầu nộp thêm các giấy tờ, hồ sơ khác ngoài quy định của Luật này”. Như vậy, Luật đã hạn chế sự tùy tiện, những nhiễu trong khâu đăng ký kinh doanh như đã diễn ra trong thực tế. Thực hiện nguyên tắc công khai, minh bạch Điều 20 của Luật cho phép “tổ chức, cá nhân được yêu cầu cơ quan đăng ký kinh doanh cung cấp thông tin về nội dung đăng ký kinh doanh”.

Quá trình thực hiện Luật cũng không dễ dàng. Để thúc đẩy việc thực

hiện Luật, Thủ Tướng Phan Văn Khải đã thành lập Tổ Công tác của Thủ Tướng do Bộ trưởng Bộ Kế hoạch - Đầu tư làm Tổ trưởng, làm việc với từng bộ, ngành để bãi bỏ các điều kiện kinh doanh không phù hợp với Luật Doanh nghiệp, được gọi là “giấy phép con”. Không có bộ nào tự phát hiện và kiểm kê các điều kiện kinh doanh được quy định trong các thông tư do Bộ ký ban hành. Tổ Công tác đã phải làm việc với các doanh nghiệp để phát hiện ra trên 500 giấy phép con, trong đó có những giấy phép đánh máy chữ, vẽ truyền thần, giấy phép được bán báo..., chỉ có hiệu lực ba tháng, phải xin phép lại sau khi hết hạn, giấy phép hạn chế tư nhân được thu gom sắt vụn, thủy tinh vỡ... (với lý do sắt vụn có thể là vũ khí hay bom mìn) hay quy định doanh nghiệp tư nhân chỉ được đóng sà lan không quá 2000 tấn v.v... Thủ Tướng Phan Văn Khải đã họp với các Bộ và ký quyết định bãi bỏ 268 giấy phép con, cởi trói cho doanh nghiệp hoạt động.

Sự ủng hộ của báo chí đã là một động lực quan trọng để đưa Luật này vào cuộc sống và bãi bỏ các giấy phép con bất hợp lý. Đài Truyền hình Việt Nam, báo Tuổi Trẻ, Thời Báo Kinh tế Sài Gòn đã lên tiếng mạnh mẽ, ủng hộ những tư tưởng cơ bản của Luật về thực hiện quyền tự do kinh doanh của công dân, phát hiện những quy định bất hợp lý ...

Những đổi mới đó được quần chúng nhiệt liệt hưởng ứng và quan trọng hơn là đã phát huy sự năng động, tinh thần sáng tạo trong kinh doanh của người dân, không gây bất kỳ sự mất ổn định nào trong xã hội như một số người e ngại. Số doanh nghiệp đăng ký tăng mạnh, hiện nay có khoảng 760.000 doanh nghiệp đăng ký theo Luật Doanh nghiệp và 5 triệu hộ kinh doanh đang hoạt động. Doanh nghiệp có đăng ký đóng góp khoảng 10% GDP, hộ kinh doanh 30% GDP, nộp 33% thu ngân sách, cao hơn khu vực kinh tế nhà nước đóng góp 29% GDP và 32,3% thu ngân sách nhà nước. Khu vực kinh tế tư nhân tạo ra 85% việc làm trong xã hội. Rất mừng là đã xuất hiện một số tập đoàn kinh tế tư nhân lớn như Vingroup hay Trường Hải đã đầu tư vào trường đại học, viện nghiên cứu khoa học.

Trong cơ cấu của kinh tế tư nhân, số doanh nghiệp có đăng ký theo Luật Doanh nghiệp, thực hiện hạch toán kinh tế, đóng thuế theo biên lai, chứng từ, chiếm khoảng 12% GDP; còn lại là phần đóng góp của đông đảo các hộ gia đình, đăng ký ở quận, huyện, nộp thuế khoán, thuộc loại hình kinh tế phi hình thức. Nộp thuế khoán là thỏa thuận giữa người nộp thuế và cán bộ thu thuế, hai bên sẽ tìm cách “cưa đôi”, có lợi nhất cho mỗi bên, chỉ có ngân sách nhà nước chịu thiệt. Vì vậy, có doanh nghiệp có đến cả trăm người lao

động song vẫn núp bóng “hộ kinh doanh” để nộp thuế khoán. Tổng Cục Thuế đã biết tình hình này và có phương án cải cách.

Chính khu vực kinh tế tư nhân năng động này đã hưởng ứng các chính sách hỗ trợ của nhà nước, cùng với nông dân, giúp kinh tế nước ta bước đầu vượt qua đại dịch Covid-19, có tăng trưởng 2,91% trong năm 2020. So với các nền kinh tế thị trường phát triển năng động và lâu đời hơn, số 760.000 doanh nghiệp tư nhân hiện đang hoạt động trên dân số gần 100 triệu dân, với 7,6 doanh nghiệp trên 1.000 dân, mật độ doanh nghiệp của nước ta còn thấp. Tới 96% số doanh nghiệp đã đăng ký cũng thuộc loại doanh nghiệp nhỏ, chỉ có 2% là trung bình và 2% thuộc loại lớn thì rõ ràng còn quá khiêm tốn, chỉ có thể giúp vượt qua đói nghèo chứ chưa đủ mạnh để đưa nước ta trở thành nền kinh tế thu nhập trung bình cao.

Dự kiến năm 2025, Việt Nam sẽ có 1,5 triệu doanh nghiệp hoạt động và năm 2030 sẽ có hai triệu doanh nghiệp trên dân số 100 triệu người. Nhưng mật độ doanh nghiệp ở nước ta như vậy còn thấp xa so với Hồng Kông, Singapore hay Đài Loan, trong khi doanh nghiệp là lực lượng tạo ra tăng trưởng kinh tế, đem lại việc làm cho xã hội và thu nhập cho đất nước. Vì thế, nước ta cần nhiều doanh nghiệp vững mạnh hơn nữa để phát huy tính năng

động, sáng tạo của người Việt và tránh để nền kinh tế bị tụt hậu so với các nước trong khu vực.

Theo kết quả điều tra về năng lực cạnh tranh cấp tỉnh của VCCI, vẫn có đến 58% trên tổng số doanh nghiệp phản hồi phải xin giấy phép kinh doanh có điều kiện. Trong đó, có 42% doanh nghiệp cho biết có gặp khó khăn khi xin những giấy phép loại này.

Không ít địa phương ưu tiên, ưu đãi đầu tư nước ngoài nhiều hơn phát triển các doanh nghiệp dân tộc, miễn giảm thuế, tạo mặt bằng đất đai thuận lợi hơn với mục tiêu thu hút “đại bàng” để trở thành tỉnh công nghiệp trong thời gian ngắn nhất. Cần lưu ý rằng, thương hiệu của doanh nghiệp nước ngoài không thể đại diện cho đất nước Việt Nam và về lâu dài doanh nghiệp đầu tư nước ngoài ngay lập tức có thể chuyển sang nước khác khi có điều kiện thuận lợi hơn.

Song, trong cuộc Cách mạng Công nghiệp 4.0 hiện nay, chuyển mạnh sang nền kinh tế số hóa, thương mại điện tử xuyên biên giới, doanh nghiệp quá nhỏ sẽ khó có thể bắt kịp nhịp độ thay đổi trên thế giới, rõ ràng cần các hình thức hợp tác, liên kết thích hợp. Một trở ngại lớn là chưa thừa nhận quyền sở hữu đất đai của tư nhân, hạn chế quá trình tích tụ ruộng đất đi lên sản xuất lớn.

Điều đáng mừng là Luật Doanh nghiệp đã thúc đẩy phát triển kinh tế tư nhân, đã mở ra cơ hội về bình đẳng giới. Báo cáo do Tập đoàn tư vấn Boston (BCG) công bố năm 2017 cho thấy 25% trong số các Giám đốc điều hành (CEO) và thành viên Ban Giám đốc ở Việt Nam là phụ nữ, vượt xa Malaysia (14%), Singapore (10%) và Indonesia (6%), trong đó có những Tập đoàn lớn như Vinamilk hay Hãng hàng không Vietjet do phụ nữ lãnh đạo rất thành công.

Trong Báo cáo chính trị Đại Hội XIII đã xác định, “doanh nghiệp nhà nước tập trung vào lĩnh vực then chốt, địa bàn quan trọng, quốc phòng, an ninh và đẩy mạnh cổ phần hóa. Kinh tế tư nhân được khuyến khích phát triển ở tất cả các ngành, lĩnh vực mà pháp luật không cấm, nhất là trong lĩnh vực sản xuất kinh doanh, dịch vụ, được hỗ trợ phát triển thành các công ty, tập đoàn kinh tế tư nhân mạnh, có sức cạnh tranh cao.”

Theo kết quả điều tra về Năng lực Cạnh tranh cấp tỉnh PCI 2017 của VCCI, vẫn có đến 58% trên tổng số doanh nghiệp phản hồi phải xin giấy phép kinh doanh có điều kiện. Trong đó, có 42% doanh nghiệp cho biết có gặp khó khăn khi xin những giấy phép loại này. Một số tỉnh, thành phố được cộng đồng doanh nghiệp đánh giá cao như Đồng Tháp, Đà Nẵng,

Bình Định, Bạc Liêu, Cần Thơ, Vĩnh Phúc, An Giang, Long An. Khu vực có tỷ lệ doanh nghiệp cảm nhận tích cực nhất là Đồng bằng Sông Cửu Long.

“Một con én không đem lại được mùa Xuân”, chỉ riêng Luật Doanh nghiệp 1999 không thể cải cách thể chế, bộ máy nhà nước công kênh, trùng lặp. Rất cần đẩy mạnh cải cách thể chế, chuyển sang kinh tế số hóa, Chính phủ điện tử, thực hiện công khai, minh bạch trong chi tiêu

ngân sách và các hoạt động liên quan đến người dân, thực hiện trách nhiệm giải trình và trách nhiệm cá nhân của người ra quyết định, không thể dựa vào nghị quyết tập thể để né tránh trách nhiệm, gây ra lãng phí tiền vốn của dân như Thủ Tướng Chính phủ đã nhiều lần chỉ đạo.

Rất cần tiếp tục tinh thần Luật Doanh nghiệp 1999 trong công cuộc Đổi Mới lần hai này.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

[1]. Đảng Cộng sản Việt Nam - Đại hội XIII (dangcongsan.vn)

[2]. <https://enternews.vn/hanh-trinh-doi-moi-bai-17-luat-doanh-nghiep-va-hanh-trinh-tien-den-khong-gian-kinh-te-tu-do-193200.html?fbclid=IwAR0zO3QuomoOfJ2Tf5cQ4YjOmjfslc67pa5TfUwjSAhP223>.
<https://baodauthau.vn/phia-sau-mot-luat-lam-thay-doi-viet-nam-post9507.htmlqvi5OORQ6260>